

COLECCIÓ DE NOMS CATALANS TRADUHITS AL CASTELLÀ DE B. ABELLA: UN DESCONEGUT DE LA LEXICOGRAFIA CATALANA VUITCENTISTA

JOAN PUIGMALET

(INS Estany de la Ricarda, El Prat de Llobregat)

La *Colecció de noms catalans traduhits al castellà. Llibret únich en sa classe, de molta utilitat pera los noys y noyas de Catalunya* de B. Abella (Sarrià-Barcelona: Escola de la Estampa Salesiana, 1897) és un dels últims exemples de la lexicografia catalana vuitcentista. És una obra de lexicografia menor que ha tingut tan poc impacte que ha passat completament desapercebuda. No l'hem trobada referenciada en cap altra obra —ni en la monumental *Història de la lingüística catalana 1775-1900* de Marcet / Solà—, i tampoc n'hem trobat cap altre exemplar en biblioteca o institució pública.¹ Quan va arribar a les nostres mans² vam iniciar una recerca, fruit de la qual és el text que segueix.

1 L'AUTOR

De l'autor no en tenim cap dada biogràfica segura; només en coneixem, i de manera parcial, els seus llibres. De fet ni de la inicial del nom de pila hem tret l'entrellat d'una manera definitiva. A algunes obres apareix com a B. Abella i a d'altres, anteriors en el temps, com a B. A. Abella.

Apuntem la possibilitat, no demostrada, que l'autor de la *Colecció* sigui Bonaventura Abella i Abella. Bonaventura Abella va publicar diverses obres en la mateixa impremta que el nostre B. Abella i en èpoques properes —des de 1907. Si la inicial, el cognom, la impremta i els anys són coincidents, la temàtica de les obres atribuïdes a Bonaventura Abella difereix de les de B. Abella.³ Així com el nostre, com veurem, és autor de manuals escolars, en

1. Es pot consultar una edició digital completa de l'obra, penjada per nosaltres, al bloc d'Internet *Gazophylacium* (27/06/2012): <http://www.lexicografia.blogspot.com/2012/06/coleccio-de-noms-catalans-traduhits-al.html>.

2. L'any 2007, adquirit a la casa de subhastes de Soler y Llach de Barcelona.

3. Les obres que hem localitzat de Bonaventura Abella són: *Remedios caseros para las más comunes enfermedades* d'Abate Allabe (Lérida: Imprenta Mariana, 1907); *Arma de defensa, ó, algunos datos para contestar a los impíos modernos* de R.B.A. (s.l.: s.n., 1907?); *Lo padrimet. Vetllades alegres o sia saludables*

Bonaventura Abella, que va publicar sota diferents pseudònims, tractava els remeis casolans. El fet de dir-se Bonaventura Abella i Abella podria concórdar també amb el nom B. A. Abella, que és com signa el nostre Abella la seva primera obra. No donem res per segur, però reproduïm la fitxa que sobre Bonaventura Abella va redactar Mn. Jesús Castells i Serra:

«**Abella i Abella, Bonaventura** (Isona, Pallars Jussà, 1863 – Claravalls, Urgell, 1913) Prevere i escriptor. Estudià al seminari de la Seu d'Urgell i s'ordenà el 1887. Director dels col·legis catòlics de Guissona i Agramunt, rector d'Oliola, Sant Romà d'Abella, Santa Linya i Claravalls. Publicà amb el pseudònim *Lo pagès de la Masia, Lo Padrimet* (Lleida 1912). Sota l'artifici de successius diàlegs entre un avi i el seu nét, ofereix tot un seguit d'històries, acudits i refranys altament instructius i moralitzadors. L'obra és un reflex perfecte de la vida pagesa de la primera meitat de segle i, quant al lèxic emprat, un testimoni valuós de la parla en el món rural pallarès. Hom li atribueix també, sota el pseudònim de *L'abat*, el llibre titulat *Tarifa per als pagesos*, destinat a salvar les diferències del treball del mosso de soldada en les diverses èpoques de l'any» (Corts / Galtés / Manent 1998: 4).

Hi ha fets biogràfics d'aquest Bonaventura Abella que juguen a favor que sigui l'autor del nostre diccionariet. Bonaventura Abella s'ordenà el disabte sant de 1887 i des de 1889 que exercí de professor, i fou director de diversos col·legis religiosos. El 1896, per exemple, el trobem de director d'un col·legi d'Agramunt. Les tres obres que sabem que publicà B. Abella són manuals escolars —d'aritmètica i de llengües castellana i catalana—, i per tant, obres directament relacionades amb l'ocupació professional de Bonaventura Abella.

El que sí que hem esbrinat és allò que B. Abella no era. Ja que el llibre que ens ocupa va ser estampat pels salesians de Sarrià, hem buscat si tenia alguna vinculació amb ells.⁴ Hem consultat els antics elencs salesians —l·listes de personal— dels anys de la publicació i B. Abella no hi consta pas. Ampliarem aquesta informació quan parlarem de l'impressor del llibre.

Allò que també sabem amb seguretat són els llibres que publicà B. Abella. Les tres obres de les quals tenim constància són:

1. *Compendio de aritmètica teòrico-pràctica, al alcance de todas las inteligencias*, Lérida: Imprenta Mariana, 1889; 2a edició, 1902.

consells d'un avi a son nét de X.X., *Pagès de la Masia* (Lleyda: Imp. Mariana, 1917; 1923; 1924); *Conocimientos de salud, higiene y utilidad*, d'Abate Allabe (Lérida: Tipografía Mariana, 1925). Tant Palau com d'altres autors afirmen que sota aquests pseudònims s'oculta en Bonaventura Abella. Allabe és una anagrama d'Abella.

4. Voldríem expressar l'agraïment per la generosa ajuda que hem rebut en la recerca de la possible vinculació salesiana de B. Abella a Ramon Alberdi, historiador de la congregació, al Pare Francesc Grabulosa i a Euceniano Martín, especialista en arts gràfiques dels salesians. A vegades també cal l'ajut de la gent per tal de no arribar enlloc.

La primera edició d'aquesta obra és citada al catàleg de Palau,⁵ i l'autor hi apareix com a B. A. Abella. En canvi, a la segona edició apareix com a B. Abella, igual que a la *Colecció*. Higuera del Pino (1983: 363) indica una 2a edició d'aquesta obra de Lleida del 1903. O és un error o és una altra reimpressió.

2. *Compendio de ortografía castellana. Facilísimo método para aprender á escribir correctamente.*

No n'hem localitzat cap exemplar i en desconeixem la data concreta. Co-neixem aquesta obra indirectament, per les contraportades de les altres dues obres, on apareix citada, i amb un preu de venda de 75 cèntims de pesseta. Ja que apareix a la contraportada de la *Colecció*, ha de ser una producció anterior a aquest llibret. Higuera del Pino (1983: 363) menciona una edició d'aquesta obra de Lleida del 1903, o sigui que potser fins i tot n'existeixen dues edicions.

3. *Colecció de noms catalans traduïts al castellà. Llibret únich en sa classe, de molta utilitat pera los noys y noyas de Catalunya*, Sarrià-Barcelona: Escola de la Estampa Salesiana, 1897.

Higuera del Pino cita les dues primeres d'aquestes tres obres en una bibliografia del butlletí de la diòcesi de Toledo, referint-se a «libros que pudieran ser útiles a párrocos, profesores, maestros y padres de familia para los niños y jóvenes durante la etapa escolar». I també fa una referència als salesians:

«Las publicaciones escolares que se ofrecen, reiteran las ventajas de la utilización de la literatura dramática y del teatro católico en los centros de enseñanza dirigidos por la Iglesia, como medio de contrarrestar la propaganda antirreligiosa, tal y como venían haciendo los PP. salesianos en sus centros de formación de la juventud, y que estaba obteniendo óptimos resultados» (Higuera del Pino 1983: 363).

S'està referint a les recomanacions de manuals escolars d'un butlletí eclesiàstic als anys 20. Havien passat vint anys des que Abella havia escrit les seves obres, i encara era objecte de recomanació.

¿Què en sabem, de B. Abella, a partir de la seva producció? Aventura tres idees. Primera: essent autor de tres manuals escolars, dos dirigits a l'ensenyament de llengües i un d'aritmètica, semblaria que fos un mestre d'ensenyament elemental (primari). Segona: la *Colecció* va ser publicada pels salesians, el llibre d'aritmètica va ser imprès per la Impremta Mariana —amb una dedicatòria inicial a Maria Immaculada— i als anys vint era motiu de

5. Palau 651. Un exemplar de la primera edició es troba al fons Sol-Torres de la biblioteca de la Universitat de Lleida. Un exemplar de la segona es troba a la biblioteca del Campus Mundet de la Universitat de Barcelona. Els hem consultat els dos però no donen cap informació sobre l'autor.

recomanació en un butlletí diocesà. Sembla així que Abella tenia vinculació amb entitats religioses, ja sigui professionalment o només en el moment de publicar. Tercera: dues de les tres obres de B. Abella sembla que es van publicar, i reeditar, a Lleida. Havent esbrinat que no tenia cap vinculació amb els salesians de Sarrià, potser és cap a les terres de ponent on hauríem de situar aquest autor. Aquestes hipòtesis també s'acostarien al perfil de Bonaventura Abella i Abella (religiós, a la província de Lleida i director de col·legis), però no ens podem atrevir, per ara, a confirmar aquesta possibilitat.⁶

2 L'IMPRESSOR

La *Colecció de noms catalans traduhits al castellà* va ser impresa als tallers de l'escola de l'estampa salesiana ubicats a Sarrià, que llavors —i fins l'any 1921— era independent de Barcelona. Aquests tallers van ser fundats amb una finalitat educativa que té a veure amb la publicació de manuals escolars com el que ens ocupa.

La fundadora dels tallers, la Sra. Dorotea de Chopitea, l'any 1882 es plantejava, en una carta enviada a l'eclesiàstic i pedagog italià Giavonni Bosco, conegut per *Don Bosco*, com educar els fills dels obrers quan aquests acabaven les primeres lletres. Va ser així que l'any 1883 comprà la casa de Can Prats i l'any següent, el 1884, hi arribarien els primers salesians, gairebé tots italians. La impremta es posà en funcionament entre 1885-87, i fou la primera escola tipogràfica d'Espanya. Funcionaven com a escola i impremta alhora, dedicant-se especialment a imprimir llibres de devoció i fullets religiosos. Des d'un principi, una de les característiques d'aquests tallers va ser la preocupació per la difusió cultural: «La religió, l'educació, l'ensenyament... accedien dins l'àrea de llurs preocupacions i esforços».⁷ L'any de publicació de la *Colecció*, el 1897, el director dels tallers salesians era en Manuel B. Hermida. Hi treballaven uns 33 homes, entre seminaristes, laics i preveres. Cap d'ells era en B. Abella, que aparentment no manté cap relació amb els salesians de Sarrià fora de la publicació d'aquesta obra.

No hem localitzat cap altre llibre que hagi sortit d'aquests tallers amb un peu d'impremta igual —«Escola de la Estampa Salesiana»—, però en aquestes primeres publicacions dels salesians de Sarrià no hi havia un criteri fix per confeir aquesta informació, i es troben moltes variacions. La *Colecció*

6. Una segona hipòtesi, que considerem més feble, ens remet al xilè Camil Ortúzar Montt (1848-1895), de qui la mateixa impremta salesiana de Sarrià, publicava, el 1896, una versió entre tres volums d'*El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, sota el pseudònim de Domingo Abeja, i, el 1902, un *Diccionario manual de locuciones viciosas y correcciones del lenguaje*, bàsicament sobre el castellà de Xile i d'Amèrica, aquest cop publicat amb el nom real. A *Els pseudònims usats a Catalunya* de Josep Rodergas es diu que Camil Ortúzar utilitzà el pseudònim «Domingo Abella», fet que faria coincidir el cognom del pseudònim i la impremta. Però en el cas del *Quijote*, Ortúzar usa Abeja, i no Abella.

7. *100 anys de presència salesiana a Barcelona-Sarrià*, p. 20.

no és l'única publicació lingüística que podem trobar als tallers salesians. També s'hi publicaren moltes de les principals obres del filòleg mossèn Marià Grandia i Figols i d'altres autors.⁸

3 L'OBRA

3.1 Concepte i aspecte

Hi ha molts tipus de diccionaris, i tots comparteixen dues característiques: una llista de mots d'una llengua en forma de llista ordenada i algun tipus d'informació sobre els mots d'aquesta llista. En aquest cas es tracta d'una llista de mots catalans i la informació afegida és la traducció al castellà, així que es tracta d'un diccionariet o vocabulari⁹ de llengua —no enciclopèdic— i bilingüe, on la llengua font és el català i la llengua objecte és el castellà. Ja que recull, com veurem, els termes més habituals entre els parlants, s'acostaria a allò que s'entén per un diccionari d'ús, descriptiu i sincrònic. No pensem que obeeixi a criteris puristes ni normatius. Acabem aquesta descripció¹⁰ dient que és un diccionari per matèries i escolar.

El títol, *Colecció de noms catalans traduhits al castellà. Llibret únich en sa classe, de molta utilitat pera los noys y noyas de Catalunya*, indica tant el caràcter bilingüe com l'ús escolar. No hi apareix el terme *diccionari* ni *vocabulari*, més habituals en aquestes obres, sinó «colecció de noms», una expressió rara en la lexicografia catalana i que sembla indicar-ne el caràcter modest, d'obra senzilla,¹¹ tot i que es completa amb una descripció que comença per «Llibret únich». Cal dir que no recull només noms, sinó mots amb altres categories gramaticals, com ara adjectius i verbs.

L'obra publicada té unes mides reduïdes: 10x15 cm. Les cobertes originals, on apareix la mateixa informació que a la portada interior, són de color rosat i porten un escut que semblaria que hagués de tenir relació amb els

8. De mossèn Marià Grandia: *Lectura del hebreo al alcance de todos sin ayuda de maestro* (Sarrià-Barcelona: Tipografía y Librería Salesianas, 1895), *Nuevo método de gramática hebrea* (Sarrià-Barcelona: Tipografía y Librería Salesianas, 1895), *Nuevo método de gramática latina para uso de los seminarios* (Sarrià-Barcelona: Escuela Tipográfica Salesiana, 1898), *Etimología de la lengua griega* (Sarrià-Barcelona: Escuela Tipográfica y Librería Salesiana, 1899), *Gramática griega para uso de los seminarios, estudiantados regulares y otros centros de enseñanza* (Sarrià-Barcelona: Escuela Tipográfica y Librería Salesiana, 1899), *Gramática etimológica catalana* (Sarrià-Barcelona: Escola Tip. y Librería Salesiana, 1901), *Fonètica semítich-catalana; seguida d'un vocabulari d'etimologies català-semítiques* (Barcelona: Escola Tipogràfica-Llibreria Salesiana, 1902), *Gramática preceptiva catalana* (Sarrià-Barcelona: Escola Tipogràfica y Librería Salesiana, 1905) i *Lectura y ortografía de la llengua catalana; seguides de l'ortografia castellana* (Barcelona: Escola tipogràfica y llibrería Salesiana, 1905). Uns anys després també va ser publicat el *Diccionari de la rima de la llengua catalana* del prevere Fèlix Quer i Cassart (Barcelona: Escuela Tip. Salesiana, [1921]).

9. Rafel (2005: 15) diu respecte a la diferència entre diccionari i vocabulari: «Si el nombre de mots tractats és bastant reduït, en comptes de *diccionari*, l'obra se sol anomenar *vocabulari* o *lèxic*».

10. Seguim la classificació de diccionaris de Martínez de Sousa (2009: 52-53).

11. Martínez de Sousa (2009: 23) recull «colección» com a una denominació lexicogràfica especial i a Marcet / Solà trobem alguns exemples d'altres obres lingüístiques amb títols que comencen per «col·lecció» o «colección».

impressors. Hem preguntat a un especialista en arts gràfiques dels tallers salesians i li era completament desconegut.

Només té 39 pàgines, de les quals una és el pròleg. El lèxic ocupa de les pàgines 5 a 39, les úniques numerades. Està imprès a doble columna, amb majúscula inicial al mot català en lletra rodona i amb la traducció castellana en cursiva.

3.2 Intenció

Aquest és el breu pròleg —«pròlech»— de l'obra, del qual mantenim l'ortografia:

«Hi ha moltes paraulas catalanas qual traducció castellana es ignorada per la major part dels noys y noyas que freqüentan las escolas en nostre Principat de Catalunya, trobant-se, per aquest motiu, privats d'entendre lo que llegeixen y de poder parlar ab prou desembarás la llengua castellana, sobre tot, en conversa familiar y casera. Veus aquí, donchs, perque hem escrit aquex petit quadern, ahont hi trobará la juventut catalana, á qui l'oferim, traduhidas paraulas que mes íntima relació tenen ab los diversos estats de la vida ordinaria del home y que menos coneguda es sa vera traducció castellana».¹²

El llibret té una intenció principalment pedagògica: va dirigit als nens catalans en edat escolar. Ho fan evident tant el subtítol, «de molta utilitat pera los noys y noyas de Catalunya» com aquest pròleg, quan es refereix als «noys y noyas que freqüentan las escolas en nostre Principat de Catalunya» o «la juventut catalana». Segons Abella, aquest nens ignoren el lèxic castellà bàsic, i aquesta mancança els priva tant de poder llegir textos castellans com de poder parlar el castellà en ambients familiars.

Ajudar a superar aquesta doble manca és la finalitat de l'obra, i no és gens estranya dins del context del segle XIX. Essent una de les darreres mostres de la lexicografia catalana vuitcentista, aquesta petita obra comparteix una característica dels diccionaris d'aquesta època que Rico / Solà (1995: 27) van expressar així: «La traducció castellana sempre és present (la llatina ja només en alguns casos) en la nostra lexicografia. De fet, la majoria de diccionaris del segle XIX (gairebé) només pretenen afavorir i difondre el castellà: el català és un mer instrument». L'any 1839, el traiguerí Pere Labèrnia, al pròleg del seu diccionari, probablement el més important de tot el segle dins de la lexicografia catalana, es refereix així a la llengua castellana:

«era menester estudiar al mateix temps la índole de nostre hermós é incomparable idioma nacional, que tan ventatjosament se ha generalisat entre nosaltres desde que formam part de la gran familia espanyola, y buscar las verdaderas correspondencias

12. La hipòtesi sobre l'autor que hem plantejat no és definitiva, i un dels arguments en contra seria la varietat de català que usa B. Abella, i que no coincideix amb la del llibre *Lo padrinet. Vetllades alegres o sia saludables consells d'un avi a son nét* de X.X., Pagès de la Masia. Aquesta obra, però, es publicà després de les normes ortogràfiques de l'IEC.

entre los vocables y frases de dos idiomas desiguales en veritat, si se aten á la disparitat que hi ha entre una llengua que quedá com adormida fa tres sigles, y altra que ha estat posteriorment cultivada, y ha seguit los progressos de la civilització».

Gairebé 60 anys més tard d'aquest text, Abella encara es dedica a difondre «verdaderas correspondencias» entre el català i el castellà, per tal de pal·liar la dissociació existent entre una cultura *superior* castellanitzada i una cultura *popular* que s'expressa en català.

Abella realitza la tria del mots tenint en compte dos paràmetres: en primer lloc, les paraules que més es relacionen amb la vida ordinària de l'home, o sia, les que són d'ús més comú; per altra banda, les que tenen una traducció castellana menys coneguda. Utilitat i desconeixement, dues idees que semblen adequades quan es tracta de confegir una obra tan breu i amb un públic tan concret com aquesta.

3.3 Estructura

La *Colecció* d'Abella té una nomenclatura de 1.672 termes catalans, reunits en una quantitat inferior d'articles, ja que alguns d'ells presenten termes sinònims —«blat ó forment». Aquesta nomenclatura està organitzada en 45 apartats temàtics, que són (entre parèntesis, el nombre d'articles de cada apartat):

hombre (14), *parentesco* (18), *cabeza* (24), *tronco* (22), *brazo* (9), *muslos, piernas y pies* (7), *defectos, acciones, enfermedades, etc., del cuerpo humano* (124), *casas, lugares de la misma, etc.* (77), *cocina, cosas de...* (59), *porciones* (16), *cama* (16), *mesa* (29), *muebles y objetos de casa* (40), *pan y pastas* (24), *pescado* (33), *carne y guisados* (26), *huevos* (7), *leche* (6), *especies* (10), *líquidos* (25), *frutas* (40), *azúcar* (12), *verduras* (42), *legumbres* (13), *granos* (18), *setas* (4), *instrumentos* (52), *oficios* (39), *campo* (51), *tiempo* (25), *minerales* (21), *animales cuadrúpedos* (29), *insectos* (33), *aves* (57), *reptiles* (9), *plantas, yerbas, etc.* (29), *flores* (29), *árboles y arbustos* (47), *vestidos, ropa, etc.* (36), *objetos diversos relacionados con los vestidos* (57), *calzado* (7), *nombres varios* (82), *adjetivos, participios, etc.* (138), *verbos* (214) i *verbos impersonales* (7).

Com ja hem comentat abans, per establir aquesta nomenclatura l'autor té en compte un doble criteri: paraules d'ús comú i de traducció castellana més desconeguda. És des d'aquest punt de vista que s'ha d'entendre l'arbitrarietat de la tria dels termes i dels apartats.

L'obra presenta irregularitat quant a l'ordenació alfabètica. Dels 45 apartats temàtics n'hi ha 32 que tenen els termes ordenats alfabèticament — amb algun petit error. La resta no presenta cap ordre. Potser la intenció inicial de l'autor va ser tenir en compte el criteri alfabètic, però després va deixar de banda aquesta qüestió.

Dins de cada apartat, trobem que la majoria d'unitats lèxiques estan formades per un sol mot, però hi ha casos d'algunes amb més d'un, entrades sintagmàtiques d'estil directe —no s'inverteixen els termes: «Pel moixí», «Cambras de sanch», «Mal de san Pau»...

Ocasionalment, també trobem el recurs a notes explicatives entre parèntesis, de l'estil «Escapsar (en lo joch de cartes), *alzar ó cortar*» o «Golfa (terrat cubert), *azotéa*». Aquest recurs és útil especialment per a termes homònims o polisèmics: «Boter (qui fa bots), *botero*» i «Boter (que fa botas), *cu-bero*».

Com diu Rafel (2005: 50), «la microestructura d'un diccionari bilingüe difereix fonamentalment de la d'un diccionari monolingüe». I aquesta diferència es troba normalment en la menor quantitat d'informació. Aquí ens trobem amb un diccionari bilingüe català-castellà, o sigui que bàsicament dins de cada entrada el que hi ha és l'equivalent castellà del terme. A banda d'això, hi ha pocs d'altres elements informatius.

Recordem que teníem 1.672 termes catalans. En canvi, en trobem 1.830 de castellans, escrits en cursiva. Atesa la finalitat educativa d'ensenyar el castellà, hi ha una mica més de riquesa lèxica en la llengua objecte que no en la llengua font.

Les categories gramaticals només s'indiquen en els mots dels darrers quatre apartats (noms, adjectius, participis, verbs i verbs impersonals). A la resta del llibre la categoria predominant és la dels noms, amb molt poques excepcions —«A la bora de», «Ser dejorn»...—. Això concorda amb el títol d'aquest diccionari, que és *Colecció de noms*...

Tant dins de la llista dels mots catalans com als seus equivalents en castellà, l'autor introdueix de tant en tant expressions sinònimes per tal d'aclarir el significat. Així trobem «Ronquera ó rugall de la agonía, *estertor*» o bé «Mossegada, *mordisco ó mordedura*». En alguns casos, acumula els termes: «Rónech, *árido, solitario, lógubre*».

3.4 Qüestions lèxiques

Hem comparat el lèxic d'aquesta obra amb d'altres vocabularis vuitcentistes similars, com el d'*El auxiliar del maestro catalán* de Salvador Genís o el del *Nuevo método de gramática castellana seguida de un prontuario de las voces mas usuales en catalan y castellano* de Costa Devall. En els dos casos es tracta d'obres que comparteixen el fet de ser manuals escolars i de tenir apartats de lèxic bilingüe català-castellà. En cap d'aquests dos casos hem trobat coincidències prou significatives com per afirmar que Abella s'hi hagués inspirat.

A continuació hem comparat l'ortografia dels mots d'Abella amb la d'algunes de les principals obres de la lexicografia vuitcentista catalana publicades al Principat, per tal de trobar coincidències. Per això hem seleccionat

una petita llista de deu mots, només dels apartats inicials del cos humà, que divergeixen de l'ortografia usada al Labèrnia,¹³ el principal diccionari català del XIX, per tal de veure si aquestes diferències eren coincidències amb d'altres diccionaris vuitcentistes. Aquesta és la llista: «Caixal», «Colse», «Erisipela», «Freixura» (per referir-se al pulmó), «Gatsara», «Hos» (del cos humà), «Moch», «Nirvi», «Pesigollas» i «Tós». Hem fet la comparació amb el Belvitges (3 coincidències), el Roca i Cerdà (cap coincidència), el quintilingüe de 1839 (2 coincidències), el Joaquim Grases (2 coincidències), el Magí Ferrer (3 coincidències), el D. y M. (4 coincidències), el D.J.M. (6 coincidències), el Saura (7 coincidències) i el Donadú (1 coincidència). Considerem que aquesta és una mostra prou significativa de lexicografia vuitcentista del Principat. Abella no utilitzà de manera exclusiva cap d'aquestes obres. No és estrany, però, que l'obra que més coincidències ortogràfiques té amb aquest recull d'Abella sigui el Saura, el diccionari més reeditat del segle XIX —i d'aquí, probablement el més popular. Del Saura n'hi ha una edició de justament tres anys abans de l'Abella, el 1894.

No havent trobat cap equivalència total amb d'altres obres vuitcentistes semblants, això ens fa pensar en alguna aportació personal d'Abella en la redacció, i no en la còpia literal d'alguna obra precedent.

No és l'objectiu d'aquest treball entrar en l'anàlisi del cabal lèxic d'aquest diccionari. Moltes de les entrades més desconegudes avui en dia —estem parlant de més d'un segle de canvi en les formes de vida—, les hem trobades referenciades al diccionari Alcover-Moll, tot i que l'ortografia variï. El fet que els 1.672 termes s'organitzen en apartats temàtics facilita que l'estudiós d'alguna terminologia concreta hi pugui trobar allò que busca. Apuntem dos detalls, d'alguns que es podrien comentar. Abella inclou «paneret de cosidora» com a equivalent del castellà «*tabaque ó cestillo*». Seria una variant sintagmàtica de *paneret*, mot que sí que recullen d'altres diccionaris, com l'Alcover-Moll o el Griera. I un segon: Abella inclou «Garréu pera matar juheus, *carraca*». A l'Alcover-Moll trobem el mot *curreu* per referir-se a la roncadora de fusta per a matar jueus els dies sants, però ¿*garréu*? No hem sabut trobar cap d'aquestes dues formes en molts d'altres diccionaris anteriors o posteriors, però potser senzillament no hem buscat on calia.

4 EN CONCLUSIÓ

Aquest rar diccionari és una mostra més, tardana, de la situació sociolingüística catalana al Vuit-cents. Com diu Rull (2010: 347): «Pel que fa a l'aprenentatge de l'espanyol [...], cal tenir present que, en aquella època, la majoria de catalanoparlants no sabien espanyol, i el poder i els intel·lectuals

13. Hem usat l'edició del Labèrnia més propera a Abella, que és la 3a (Barcelona: Espasa y Compañía). Aquesta edició no va datada però se sap que és d'entre 1888-1892 per les il·lustracions d'Apel·les Mestres.

maldaven perquè el sabessin». Abella, amb aquesta senzilla obra pedagògica, comparteix l'objectiu d'alguns dels intel·lectuals catalans del Vuit-cents: millorar el coneixement del castellà. Per Abella, l'escola, i l'edat infantil, eren el lloc i el moment idonis per a aquesta tasca. Des de l'escola, i amb senzilles eines com aquesta, pretenia fer entrar el castellà a les cases, on es parlava el català.

En un panorama més ampli, el concepte de la *Colecció* és part d'una història que connecta amb la desfeta catalana del 1714. El 1716, amb la promulgació del Decret de Nova Planta a Catalunya, s'imposa un sistema centralista, basat en les lleis de Castella. I des de llavors mateix s'intenta la introducció del castellà en llengua catalana, especialment en els graus més elementals d'ensenyament. A partir de 1768, regnat de Carles III, es dicta l'ordre d'obligatorietat del castellà a l'escola primària, tot i que la seva eficàcia pràctica s'ha posat en qüestió. Al segle XIX, en general, s'intenta homologar l'ensenyament català amb el centralista espanyol. Però mai es va aconseguir la castellanització total. Se sol considerar que és Salvador Genís, amb *El auxiliar del maestro catalan en la enseñanza de la lengua castellana* (des de 1869), qui comença una metodologia catalana per a l'ensenyament del castellà. En lloc de negar el paper del català —una estratègia clàssica abans i després—, aquest esdevé una eina, fet que indirectament l'afavoreix. I a finals de segle es comença a demanar ja l'escola catalana. El mateix any de publicació de la *Colecció*, el 1897, Francesc Flos i Calcat funda el Patronat de la Ensenyansa Catalana, amb el lema «La ciència pedagògica reclama que s'instruïxi als noys en la llengua que coneixen». L'any següent Flos i Calcat funda la primera escola catalana, el Col·legi Sant Jordi, al carrer de Sant Honorat de Barcelona, amb estudis de primer i segon ensenyament. Ayats (2011: 74) ens indica que, en un nivell social més global, el 1897 és «l'any del tret de sortida del nou catalanisme liderat per joves 'convertos' al nacionalisme i d'un optimisme desbordant». Els aires començaven a canviar, encara que fos temporalment. Però això són figures d'un altre paner.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- 100 anys de presència salesiana a Barcelona-Sarrià (1984): Barcelona, Ed. Don Bosco (Edebé).
- ABELLA, B. (1897): *Colecció de noms catalans tradubits al castellà. Llibret únich en sa classe, de molta utilitat pera los noys y noyas de Catalunya*. Sarrià-Barcelona, Escola de la Estampa Salesiana.
- AYATS, JAUME (2011): *Els Segadors. De cançó eròtica a himne nacional*. Barcelona, L'Avenç.
- BELVITGES, JOSEP / ESTEVE, JOAQUIM / JUGLÀ I FONT, ANTONI (1803-1805): *Diccionario catalán-castellano-latino*. Barcelona, Oficina de Tecla Pla Viuda.
- CORTS, RAMON / GALTÉS, JOAN / MANENT, ALBERT (dir.) (1998): *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya. Volum I (A-C)*. Barcelona, Editorial Claret / Generalitat de Catalunya.

- D. J. M. (1856): *Novísimo diccionario manual catalan-castellano*. Barcelona, Imprenta y Librería Politécnica de Tomas Gorchs.
- D. Y M. (1847): *Diccionario catalan-castellano*. Barcelona, Agencia Médica Catalana.
- Diccionari catalá-castellá-llati-frances-italiá* (1839): Barcelona, Imprimpta de Joseph Torner.
- DONADÍU Y PUIGNAU, DELFÍN (1889): *Diccionario de la lengua castellana con la correspondencia catalana*. Barcelona, Espasa y Compañía.
- FERRER, MAGÍ (1839): *Diccionario catalan-castellano*. Barcelona, Imprenta y Librería de Pablo Riera.
- GINEBRA, JORDI (2010): *Llengua, nació i modernitat. Projectes i conflictes en la Catalunya dels segles XIX i XX*. Valls, Cossetània.
- GINEBRA, JORDI (2012): «La lengua catalana en el siglo XVIII. ¿Una lengua doméstica?». *Dieciocho. Hispanic Enlightenment*, vol. 35, vol. 1, p. 105-116.
- GRASES, JOAQUIM (1845): *Nou diccionari manual catalá-castellá ordenat ab presència dels diccionaris que han surtit fins ara, y augmentat de moltes veus*. Girona, Imprenta y Librería de Joaquin Grases.
- HIGUERUELA DEL PINO, LEANDRO (1983): «En torno a la bibliografía del Boletín de la Diócesis de Toledo». *Hispania Sacra*, vol. 35, vol. 71-72, p. 317-367.
- LABÈRNIA, PERE (1839-1840): *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondència castellana y llatina*. Barcelona, Estampa dels hereus de la V. Pla.
- LABÈRNIA, PERE (1888-1892³): *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondència castellana y llatina*. Barcelona, Espasa y Companyía.
- MARCET, PERE; SOLÀ, JOAN (1998): *Història de la lingüística catalana. 1775-1900. Repertori crític*. Girona / Vic, Universitat de Girona / Eumo / Universitat de Vic.
- MARTÍ ARMENGOL, TERESA / MUT I CARBASSA, ROSA (1981): *La resistència escolar catalana en llibres (1716-1939). Bibliografia*. Barcelona, Edicions 62.
- MARTÍNEZ DE SOUSA, JOSÉ (2009): *Manual básico de lexicografía*. Gijón, Ediciones Trea.
- PALAU I DULCET, ANTONI (1948): *Manual del librero hispano-americano*. Barcelona, Librería Anticuaria de Palau.
- RAFEL, JOAQUIM (2005): *Lexicografía*. Barcelona, UOC.
- RICO, ALBERT / SOLÀ, JOAN (1995): *Gramàtica i lexicografía catalanes: síntesi històrica*. València, Universitat de València.
- RIBÉ, M. DEL CARME / ROVIRA, TERESA (1972): *Bibliografía histórica del libro infantil en catalán*. Madrid, Asociación Nacional de Bibliotecarios, Archiveros y Arqueólogos.
- ROCA I CERDÀ, AGUSTÍ ANTONI (1824²): *Diccionario manual de la lengua catalana y castellana*. Barcelona, Viuda de D. Agustín Antonio Roca.
- RULL, XAVIER (2010): «Versión al castellano de una porción de palabras de la lengua catalana». Apunts per a una caracterització sociolingüística de la lexicografia catalana del segle XIX». CREUS, IMMA / PUIG, MAITE / VENY, JOAN R. (ed.): *Actes del quinzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Lleida, 2009. Volum 1*. Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes / PAM, p. 343-354.
- SAURA, JAUME ÀNGEL (1894⁷): *Novísim diccionari manual de las llenguas catalana-castellana*. Barcelona, Llibrería de la viuda y fills d'Esteve Pujal.

